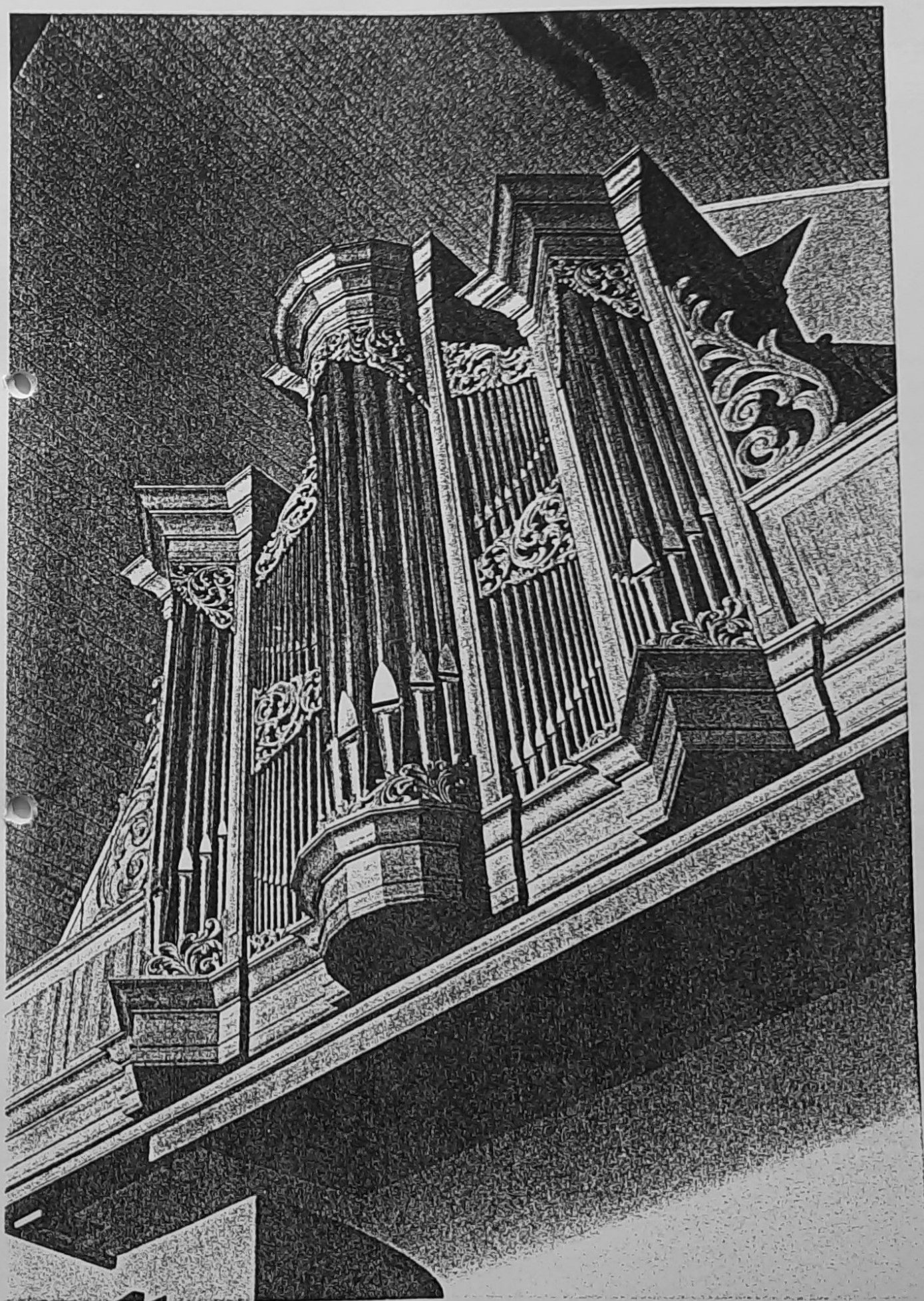

RAPPORT

*van de
Orgelcommissie*

*aan de Kerkvoogdij
van de Hervormde Gemeente
te Vledder.*

HERVORMDE GEMEENTE VLEDDER

RAPPORT VAN DE ORGELCOMMISSIE AAN DE KERKVOOGDIJ

21 januari 1998

INSTELLING ORGELCOMMISSIE

In het voorjaar van 1997 nemen Kerkenraad en Kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente Vledder het gezamenlijk besluit een Orgelcommissie in het leven te roepen, die tot taak krijgt advies uit te brengen over de procedure die zal leiden tot vervanging van het huidige kerkorgel, dat in ernstige staat van verval verkeert.

SAMENSTELLING COMMISSIE

In deze Orgelcommissie, hierna aangeduid als 'de commissie', nemen desgevraagd zitting: J.van Bergeijk (voorzitter), M.Rieuwerts (secretaris), Ds.E.J.C.Hamminga (praeses kerkenraad), G.van Ieperen (organist en intern adviseur), J.Wagena (namens de kerkvoogdij) en W.Visscher (namens de kerkenraad).

VERGADERINGEN VAN DE COMMISSIE

De commissie houdt haar eerste vergadering op maandag 14 juli 1997. In die vergadering vindt haar installatie plaats. Nadien vergadert de commissie zeven maal, te weten op maandag 11 augustus, dinsdag 16 september, dinsdag 4 november, dinsdag 2 december, dinsdag 23 december, en laatstelijk ter voorbereiding van het advies aan de kerkvoogdij, vervat in het onderhavige rapport op woensdag 7 en 21 januari 1998. Kopieën van de verslagen van deze vergaderingen zijn aan dit rapport toegevoegd (zie bijlage 1).

VERGADERINGEN MET DE ADVISEUR

In de vergaderingen van 16 september, resp. 2 en 23 december 1997 is tevens aanwezig de heer A.S Tuinstra, organist, clavecinist en orgelbouwadviser te Groningen, in die hoedanigheid aangewezen door de *Orgelcommissie van de Nederlands Hervormde Kerk* als adviseur van de kerkvoogdij.

Ten aanzien van diens advisering naar de kerkvoogdij toe treedt de commissie op als intermediair.

'RAPPORT TUINSTRAS' VAN JULI 1995

De commissie neemt ter gelegenheid van haar eerste en tweede vergadering kennis van het rapport uitgebracht aan de kerkvoogdij door de adviseur, de heer Tuinstra, d.d. juli 1995. Het rapport geeft een globale beschrijving van het huidige Standaardorgel, dat in 1984 in het kerkgebouw te Vledder werd geplaatst, ter vervanging van het tot die tijd functionerende Van den Bijlaardtorgel.

Voor de technische en akoestisch-artistieke beoordeling van het (pneumatische omstreeks 1915 gebouwde) Standaardorgel, resp. van diens voorganger, het Van den Bijlaardtorgel - waarvan de restanten aan pijpwerk en pedaal tot nu toe gedeeltelijk bewaard zijn gebleven - moge korthedshalve naar het bovengenoemde rapport Tuinstra worden verwezen. Hier kan worden volstaan met vast te stellen dat deze beoordeling overwegend negatief is. De huidige staat van het kerkorgel biedt noch uit oogpunt van eredienstwaardigheid noch wat betreft verantwoord kerkvoogdelijk beheer van kapitaalgoederen een voor de toekomst aanvaardbaar perspectief.

Voor het thans door de commissie aan de kerkvoogdij uit te brengen advies vormt de inhoud van de volgende passage uit het rapport Tuinstra een belangrijk uitgangspunt: *'De eenmalige aanschaf van een toereikend nieuw of gerestaureerd oud pijporgel bedraagt ca. f 300.000,- waardevast. Het onderhoud om de twee jaar vergt gemiddeld f 1000,- Na 20 jaar zal een grote schoonmaakbeurt nodig kunnen zijn ten bedrage van ca. f 10.000,- Een restauratie zal over ca. 70 jaar aan de orde zijn'* (Tuinstra, pag. 6). Deze passage geeft in globale zin aan in welke orde van grootte bij vervanging van het huidige orgel gedacht moet worden. De commissie vraagt de kerkvoogdij, gelet op de grootte van het door Tuinstra vermelde bedrag, een dekkingsplan vast te stellen, er van uitgaande dat beide opties - te weten vervanging door aankoop en restauratie van een historisch monumentwaardig orgel, dan wel vervanging door nieuwbouw voorshands worden opgehouden.

BRIEF AAN ORGELBOUWERS EN HUN REACTIES DAAROP

Bij schrijven van 28 juni 1997 stelt de commissie zich - ter sondering van de markt - in verbinding met de leden van de *Vereniging van Orgelbouwers in Nederland*. Zij geeft aan dat de eerstgenoemde optie (vervanging door aankoop en restauratie) voorlopig haar voorkeur heeft: *'De gedachten gaan uit naar een orgel dat qua, klankkarakter, klankvolume, volumenuancering en draagvermogen voor het relatief kleine, akoestisch goede kerkgebouw (met orgelbalkon) als passend kan worden beschouwd'*. Gelet op het expertiseadvies van het rapport Tuinstra stelt de commissie als minimale eis: 9 stemmen, verdeeld over één á twee klavieren, met minimaal één stem op het (vrije) pedaal. Uit de daarop binnenkomende reacties (Hoogendoorn,

Elbertse, Flentrop, De Graaf, Hendriksen en Reitsma, Kaat en Tijhuis, Mense Ruiter, Van der Putten en Veger, Reil, Van Vulpen, Pels en Van Leeuwen, Steendam) blijkt dat slechts een tweetal historisch monumentwaardige orgels beschikbaar zijn die wellicht een mogelijkheid zouden kunnen bieden: (1) een van Rossumorgel van 1864 aangeboden door de firma Reil te Heerde en (2) een Van den Brinkorgel aangeboden door de firma Mense Ruiter te Zuidwolde.

ONDERZOEK ADVISEUR OP BASIS VAN DEKKINGSPLAN KERKVOOGDIJ

In de vergadering van 16 september, waarin het eerste contact tussen adviseur en commissie wordt gelegd, stelt de commissie, dat zij de grote lijn van het advies in het rapport Tuinstra van juli 1995 onderschrijft en legt zij het dekkingsplan van de kerkvoogdij, ten bedrage van f 210.000 á 230.000 aan de adviseur ter beoordeling voor. De adviseur zegt, redenerend vanuit deze financiële randvoorwaarde, toe in eerste instantie de mogelijkheid van aankoop en restauratie van een historisch-monumentwaardig orgel te zullen onderzoeken.

Ter vergadering van 4 november en 2 december 1997 blijkt dat de kosten van aanschaf van beide bovenvermelde orgels, na incalculering van BTW en andere bijkomende kosten (labia opleg frontpijpen, honorarium adviseur, afdracht Orgelcommissie Nederlands Hervormde Kerk, reis- en verblijfkosten adviseur en orgelbouwer) ver uitgaan boven de bedragen van het door de kerkvoogdij vastgestelde dekkingsplan.

Daarbij komt nog, dat de vraag óf, in hoeverre en op welke termijn de betrokken orgels voor subsidie in aanmerking komen, vergezeld gaat van enkele hoogst onzekere factoren.

De commissie acht het om die reden onverantwoord de kerkvoogdij op speculatieve gronden van advies te dienen. Hierbij moge nog worden opgemerkt, dat rekening moet worden gehouden met de beleids- en beheersmatige gevolgen van de inmiddels op gerealiseerde gemeentelijke herindeling binnen de regio (Westerveld).

Die gevolgen zullen zich ook in het subsidiebeleid ten aanzien van aangemelde of nog aan te melden monumenten doen gevoelen. Naar verwacht mag worden zullen tot die gevolgen langdurige vertragingen behoren. De adviseur beaamt deze bedenkingen. Dit brengt de commissie tot het besluit haar aanvankelijke voorkeur voor vervanging door aankoop en restauratie in heroverweging te nemen, hetgeen geschiedt in een extra middagvergadering d.d. 2 december 1997.

BRIEF COMMISSIE AAN ADVISEUR

De commissie stelt de adviseur van haar besluit op de hoogte bij schrijven d.d. 4 december 1997. In deze brief kiest zij voor een procedure 'die het

mogelijk maakt op heldere gronden en concurrerende offertes binnen afzienbare tijd de bouw en installatie van een nieuw, eredienstwaardig, orgel te verwerkelijken'. De commissie stelt in het belang van een goede voortgang van haar werkzaamheden in genoemde brief het volgende vast: 'Uit de binnengekomen reacties op de brief van de commissie aan de leden van de Vereniging van orgelbouwers in Nederland d.d. 28 juli 1997 kan worden opgemaakt, dat uiteindelijk slechts twee firma's - die zich ter plekke uitvoerig van de situatie van orgel, kerkruimte en programma van disposities (als door U aangegeven: minimaal 10 stemmen, waarvan één op het pedaal) hebben vergewist - in staat blijken offertes uit te brengen die de bedragen van het genoemde dekkingsplan in redelijkheid benaderen. Hun offertes - te weten die van Gebr.Hoogendoorn (B.A.G) en Gebr. Van Vulpen - zijn U tijdens de vergadering van 2 december jl. ter hand gesteld'.

BRIEF ADVISEUR AAN COMMISSIE

De commissie acht het een goede zaak de beide laatste offertes in de vergadering van 23 december 1997 aan de orde te stellen en verzoekt de adviseur deze te evalueren. De adviseur geeft daaraan gevolg in zijn brief aan de commissie d.d. 22 december 1997. Deze brief geeft aanleiding tot een korte discussie over een mogelijk misverstand tussen adviseur en commissie in de sfeer van netto- en brutobedragen. Hoe dan ook, de adviseur is mét de commissie van mening dat Van Vulpen en B.A.G. interessante offertes hebben uitgebracht. Hij betreft in zijn evaluatie het vakmanschap van genoemde orgelbouwers, dat in beide gevallen aan geen twijfel onderhevig is.

EXCURSIE

Vergelijking van de offertes Reil, Van der Putten en Veger, Mense Ruiters, B.A.G en Van Vulpen voor nieuwbouw van een éénklaviers- dan wel tweeklaviers- orgel, leert dat zowel B.A.G als Van Vulpen met voorstellen komen die naar het oordeel van adviseur en commissie bijzondere aandacht verdienen.

De commissie onderschrijft de mening van de adviseur over het belang van een excursie als vervat in zijn eerdergemelde brief en voorafgegaan door aanbevelingen neergelegd in de punten 3, 4 en 5 van diens rapport van juli 1995. Dienovereenkomstig vindt op dinsdag 6 januari 1998 door commissie en adviseur een 'vergelijkend beluisteringsbezoek' plaats aan tweemaal een tweetal orgels van beide bouwers in kerken te Oosterbeek en Renkum (Van Vulpen), resp. te Epe en Hengelo (B.A.G).

De vier beluisterde, door adviseur (Tuinstra) en eigen organist (Van Ieperen) bespeelde orgels voldoen (bij afstemming van registratie op het voor de Vledder kerk geprojecteerde orgel) alle vier aan het programma van dispositie-eisen als opgenomen in beide offertes voor een éénklaviers-orgel met pedaal.

In het 'genieten' van orgelmuziek in termen van 'mooi, mooier mooist' is de zogeheten *klankkleur* een belangrijke factor. Deze wordt bepaald door 'menging' van grond en boventonen. Wat de organist doet met zijn registerknoppen is enigszins vergelijkbaar met wat de schilder doet met zijn penseel op het palet, beide dragen zorg voor 'menging'. De organist kan de klankkleur beïnvloeden door met behulp van registratie aan een grondtoon 'verhelderende' dan wel 'verkleurende' boventonen toe te voegen. Hoe omvangrijker de dispositie van een orgel (het aantal en de aard der registers), hoe rijker in principe de mogelijkheden tot afstemmen van de muziek op de met klank te vullen (kerk)ruimte, resp. op het *eredienstwaardig* doel dat organist en zingende gemeente, koor of solist gezamenlijk nastreven.

Gesteld mag worden, dat ook met een dispositie van bescheiden omvang binnen een akoestische ruimte van eveneens bescheiden proporties muzikale effecten van hoge esthetische, gemeentezang stimulerende kwaliteit kunnen worden bereikt. Met dit doel voor ogen hebben adviseur (actief) en commissie (receptief), zich vergelijkenderwijs in prestatiemogelijkheden en klankconcept van de beluisterde orgels verdiept.

UITKOMST EXCURSIE

In de overwegingen, leidend tot de uiteindelijke keuze, hebben wat de klankkleur betreft muzikale noties als vol, rond, warm, mild, helder, liefelijk, respectievelijk scherp, schel, hard, koud, nuanceloos, dof en kaal een rol gespeeld, om vanuit de beleving van het tijdens de excursie gebodene tot een soort 'grootst gemene belevingsdeler' te komen.

Naast het subjectieve waarderingsaspect mogen vooral de objectief technische aspecten als materiaalgebruik, afwerking, constructie, optische vormgeving (front), winddrukregulatie, passende dispositie (draagkracht van het geluid), onderhoudseisen, klimatisering (temperatuur en luchtvochtigheid) uitbreidingsmogelijkheid door reservering etc. niet uit het oog worden verloren. Dit soort aspecten te kunnen beoordelen behoort met name tot de competentie en verantwoordelijkheid van de vakman, i.c. de orgelbouwkundig adviseur en - vooral niet in laatste instantie - tot die van de orgelbouwer. Zij zijn het die gezamenlijk in goed overleg met de opdrachtgever zorg dragen voor een optimaal bevredigende realisering van, in ons geval, het 'Orgelbouwproject Vledder'.

De adviseur behartigt in dezen op basis van zijn professionele expertise primair de belangen van de opdrachtgever en ziet er tijdens de bouw (atelier orgelbouwer), resp. de plaatsing en intonatie van het orgel (in het kerkgebouw) op toe, dat aan het programma van eisen geheel en al wordt voldaan.

CONCLUSIE INZAKE KEUZE VAN ORGELBOUWER

Na de excursie vindt - in bijzijn van de adviseur doch zonder diens inmen-
ging - een evaluatieronde plaats. Hieruit resulteert wat de klankkleur
betreft een voorkeur voor het orgel van B.A.G in De Ark te Hengelo,
althans in voorlopige zin. Ook de eigen organist, de heer Van Ieperen,
wacht met het weergeven van zijn indrukken tot het laatst. Hij wenst met
name de orgels te Oosterbeek (Van Vulpen) en Hengelo (B.A.G) nog eens in
vergelijkende zin te beluisteren op klankkleur, hetgeen de volgende morgen
in bijzijn van voorzitter en secretaris plaatsvindt.

De adviseur stelt in verband met het maken van een keuze tussen Van
Vulpen en B.A.G vast, beide bouwers alleszins capabel te achten. Van Vulpen
dient volgens hem tot de top 6 onder de Nederlandse orgelbouwers te
worden gerekend, deze bouwer kan bogen op een respectabele traditie in
het betrokken vak, B.A.G heeft in de afgelopen jaren naarstig gezocht naar
een klankconcept van 19de eeuwse allure. In het beluisterde orgel in 'De
Ark' te Hengelo - waarbij hij als adviseur betrokken is geweest - heeft
B.A.G naar zijn oordeel een in dit opzicht opzicht een belangrijke 'leerpres-
tatie' geleverd. Hij is er evenwel van overtuigd dat ook Van Vulpen onder
zijn adviseurschap tot een alleszins bevredigend resultaat zal komen. Dat
Van Vulpen zelf het pijpwerk materiaal giet en vervaardigt en B.A.G dit werk
uitbesteedt aan een pijpenfabrikant, heeft naar zijn overtuiging geen
invloed op het uiteindelijke resultaat. Desgevraagd stelt de adviseur vast
dat hij zich in een keuze voor B.A.G zowel als voor Van Vulpen zou kunnen
vinden.

Op grond van de hierboven weergegeven gang van zaken heeft de commis-
sie in haar vergadering van woensdag 7 januari 1998, in overeenstemming
met de bevindingen en conclusies van de adviseur, vastgesteld dat bij
vergelijking van de door Van Vulpen en B.A.G geboden mogelijkheden die
van laatstgenoemde orgelbouwer uiteindelijk de voorkeur verdient.

Het onderlinge prijsverschil in de offertes (all in) van beide orgelbouwers
blijkt na aanvullende calculatie circa f 10.000 te bedragen. Het zijn evenwel
vooral de omvang en samenstelling van de dispositie, en het mede daaruit
voortvloeiende klankconcept van het B.A.G-orgel (Hoogendoorn), die -
conform het evaluatief oordeel van de adviseur - voor de commissie bij het
bepalen van haar keus de doorslag geven.

Er is sprake van een klankconcept waarop predikaten als 'warm', 'harmo-
nieus', 'liefelijk klinkend' voluit van toepassing zijn. De verwachting is
stellig gerechtvaardigd, dat het orgel aan het liturgisch geheel van
erediensten in het betrokken kerkgebouw op waardige wijze zal kunnen
bijdragen.

De commissie is ervan overtuigd dat de bouw van een orgel als thans door
B.A.G geprojecteerd en door adviseur en commissie beluisterd en alleszins
positief beoordeeld, op onverdeeld enthousiasme van de gehele Hervormde

Gemeente Vledder zal mogen rekenen. Die overtuiging geldt zeker óók het exterieur van het te plaatsen instrument, tot uitdrukking komend in het gerookt eikenhouten, van snijwerk en vergulde labia voorziene orgelfront (zie foto pag.8a).

BERAAD OVER TROMPETREGISTER

De commissie heeft om budgettaire redenen het trompetregister aanvankelijk uit de dispositie willen weglaten. Een niet gering, bijkomend bezwaar tegen opname van dit register - ingebracht door de eigen organist-intern adviseur (de heer Van Ieperen) - houdt verband met diens ervaring, dat deze stem in veel gevallen nogal vaak moet worden 'bijgestemd'; dat kan niet iedere organist zelf en je hebt er bovendien altijd twee mensen voor nodig.

De adviseur, de heer Tuinstra, herkent dit praktische bezwaar, althans voor sommige orgels - echter zeker niet voor alle. Hij is vanuit eigen expertise en ervaring een overtuigd voorstander van opname van het trompetregister in het nu voor onze kerk te bouwen orgel.

In de loop van het gereedkomen van het concept-rapport en het daarin te vervatten advies heeft de heer Tuinstra tegen weglating van de trompet nogmaals zijn bezwaren kenbaar gemaakt. Deze mogen in het commissie-advies aan de kerkvoogdij niet onvermeld blijven:

- Het trompetregister is in sterke mate bepalend voor het basale vermogen van het instrument, met name wat betreft het dragen van de gemeentezang tijdens hoogtijdiensten. Door het missen van de trompet is de dispositie in feite functioneel incompleet.

- Reservering van ruimte in de windlade, om later - na gereedkomen en in gebruikname van het orgel - de trompet alsnog in te bouwen, is naar zijn oordeel geen goede oplossing. Men geeft tweeduizend gulden uit voor iets waarvan men misschien ooit 'in de zeer verre toekomst' eens gebruik zou kunnen maken! 'Inbouw later' betekent namelijk dat de windlade in zijn geheel moet worden uitgebouwd en terug moet naar de orgelbouwer om de gereserveerde windladeruimte voor het trompetregister geschikt te maken. Vervolgens moet het pijpwerk van het nieuwe register worden gefabriceerd en de vervulde lade weer teruggeplaatst worden in de orgelkas. Dan volgt nog het arbeidsintensieve afstemmen van het nieuwe pijpwerk binnen de bestaande dispositie.

- De kosten voor een dergelijke onderneming zullen - inflatie buiten beschouwing latend - in vergelijking met het bedrag dat nú, bij 'inbouw meteen' moet worden betaald hoog zijn. Er bestaat gerede kans dat men het ooit bedachte reserveringsplan om die reden niet meer zal uitvoeren. Ergo, geld besteden aan reserving heeft in feite geen zin.

Het oordeel van de adviseur blijkt bij navraag in overeenstemming met dat van de orgelbouwer; deze brengt op verzoek van de kerkvoogdij bij schrijven d.d. 11 januari 1998 (zie bijlage 3) een offerte uit, waarin 'plaatsing meteen' van het trompetregister is verdisconteerd. Deze bijgestelde, tweede offerte wordt besproken in de concept-rapport vergadering van de commissie op 21 januari 1998. Belangrijk is in dit verband nog, dat bij gebruik van hedendaagse technieken en materialen het eerder gesignaleerde 'ontstemmingsprobleem' niet meer behoeft te worden gevreesd.

In het beraad hierover in haar vergadering van 21 januari 1998 besluit de commissie het advies van de heer Tuinstra inzake opnemen van de trompet in de dispositie over te nemen en de kerkvoogdij dienovereenkomstig te adviseren. Dit betekent dat de totale kostensom circa f 16000,- hoger zal liggen dan in de aanvankelijke begroting is vastgesteld.

DISPOSITIE

De dispositie van het door B.A.G te bouwen éénklaviers balustrade-orgel met pedaal is nu als volgt:

Manuaal

Bourdon 16'
Prestant 8', vanaf c' dubbel koor
Holpijp 8'
Roerfluit 8'
Octaaf 4'
Fluit 4'
Nasard 3'
Octaaf 2'
Woudfluit 2'
Mixtuur 3-5 st, gedeeld in bas/discant
Cornet 4 st discant
Trompet 8', gedeeld in bas/discant

Tremulant
Pedaalkoppel

Pedaal

Bourdon 16', transmissie van manuaal

BEGROTING

De totale kostensom van het te plaatsen orgel zal, exclusief prijsstijging door eventuele loonkostenwijziging, bedragen. Het totaalbedrag komt op basis van specificatie in deelposten als volgt tot stand:

Netto aankoopsom conform offerte 1
Toevoeging trompet conform offerte 2
Conservering houtwerk front

BTW (17,5%)

Stelpost reis- en verblijfkosten

Totale kostensom

Als bijkomende kosten moeten worden aangemerkt:

Honorarium adviseur
Afdracht Orgelcommissie Ned.Herv.Kerk

Totaal bijkomende kosten

In de aankoopsom zijn verrekend de kosten van labia-opleg in de frontpijpen, de sloop- en afvoerkosten van het Standaardorgel alsook de inruilverenuen van de pijpwerkrestanten van het Standaard- en het Van den Bijlaardtorgel.

Voor de m.b.t. vermelde dispositie door leverancier bijgestelde offerte 2 en de *Algemene Leveringsvoorwaarden van de Vereniging van Orgelbouwers in Nederland* moge worden verwezen naar de bijlage 2 en 3 van dit rapport.

AANBEVELING COMMISSIE

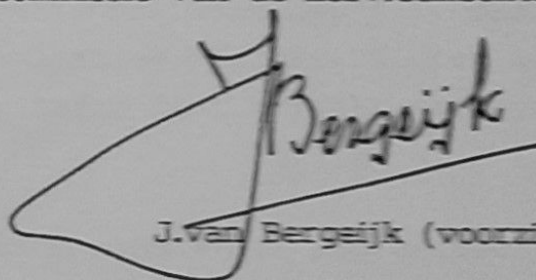
De commissie moge uw college hierbij - in overeenstemming met de bevindingen van de adviseur, de heer Tuinstra - aanbevelen, de opdracht tot bouw en plaatsing van een éénklaviers balustrade-orgel met pedaal volgens bovenvermelde specificatie van registers tegen een totale koopsom van aan B.A.G te Enschede te verstrekken.

DEADLINE ONDERTEKENING KOOPCONTRACT

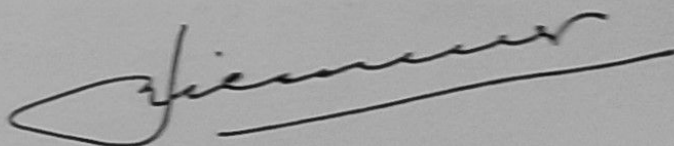
In het belang van een goede voortgang van bouw en plaatsing wil de commissie er bij uw college op aandringen, het definitief verlenen van de opdracht aan B.A.G. middels ondertekening van een daartoe strekkend koopcontract zo spoedig mogelijk na ontvangst van het budgettaire fiat van de Provinciale Kerk Vergadering te realiseren.

De bouwer kan pas met de aankoop van pijpwerkfabrikaten en overige materialen, respectievelijk met de voorbereiding van de bouw beginnen wanneer door opdrachtgever en hem het bovenbedoelde koopcontract is ondertekend. In dit verband geldt als deadline 20 februari 1998. Wordt het contract eerst na die datum ondertekend dan kan van de zijde van de bouwer niet worden gegarandeerd, dat het orgel nog in 1998 opgeleverd wordt. Verschuiving van oplevering over de jaargrens kan in verband met verdere loonkostenontwikkelingen voor opdrachtgever nadelige effecten tot gevolg hebben.

Namens de Orgelcommissie van de Herv. Gemeente Vledder,

J. van Bergeijk (voorzitter)

M. Rieuwerts (secretaris)

Bijlagen:

1. Verslagen commissievergaderingen
2. Offerte B.A.G. 1 aan Commissie d.d. 15 december 1997
3. Offerte B.A.G. 2 aan Kerkvoogdij d.d. 11 januari 1998
4. Algemene leveringsvoorwaarden V.O.N